

Belegering van den jare 1602.

Veni, vidi, vici —
CAESAR.

De togt van 's Prinsen leger door *Brabant*, met het begin van den zomer dezes jaars, had voornamelijk ten doel, eenige bewegingen te veroorzaken in het leger van den admiralant MENDOZA, die zich bij *Thienen* sterk verschanst had. Schoon het leger van den laatste ruim zoo sterk was, als dat der Staten, (1) ontweek hij echter zorgvuldig elke gelegenheid om zich met MAURITS te meten. Zelfs toen de voorhoede zich bij *Thienen* tot onder de verschansingen des Spaanschen legers vertoonde, en deszelfs voorposten reeds genoodzaakt hal terug te trekken, liet de Admirant enkel zijne ruitery uit de voorschansen aanrukken, zonder zich tot eenige schermutseling te laten bewegen. Dit verdroot den moedigen MAURITS zoo zeer, dat hij besloot, na zijne troepen eenen geheelen dag te vergeefs in slagorde geschaard te hebben en niets kunnende uitrigten, den volgenden dag, zijnde den 10 Julij, den terugtogt aan te nemen. De schaarschheid aan leefstogt, de onwilligheid der meeste Limburgsche steden, om hierin zelfs voor aangeboden geld te voorzien, alsmede de onbruikbare staat der wegen, waren buitendien gewigtige redenen

(1) Volgens van MEEREN telde het leger des Prinsen ruim achttien duizend man voetvolk en vijf duizend ruiters, onder welke laatsten zich meer dan twee duizend Duitschers bevonden.

genoeg, om zich te wachten, nog dieper landwaarts in te dringen. Nadat eenigen hadden voorgesteld *Antwerpen* te belegeren, vond men dit ongeraden, uit hoofde van gebrek aan genoegzame hulpmiddelen; ten laatste had men het oog naar *Grave* gewend en oogenblikkelijk werd besloten, de geheele krijgsmagt derwaarts te doen aanrukken. Hoewel deze magt, bij den intogt in *Brabant*, op ruim 23 duizend man aan voetvolk en ruitery werd begroot, had zij echter vooral door hitte en afmatting dermate geleden, dat wel veertig menschen op eenen dag waren bezweken. Nadat het kasteel te *Helmond* den 16 Julij was vermeesterd, trok het leger den 17 door die stad, en legerde zich des nachts te *Uden* en in deszelfs omstreken. Den 18 kwam prins MAURITS met zijne krijgsmagt voor *Grave*, en reeds daags daarna waren de wijkten gemaakt, en nam men met de beschansing eenen aanvang. De Prins verdeelde daarop zijn leger in drie afdeelingen. Over de eerste voerde hij in persoon het bevel, sloeg zich met dezelve ten oosten van de stad langs den Maaskant neder, en liet aldaar eene brug van twee honderd en dertig schreden lengte over de rivier leggen. Graaf WILLEM van *Nassau* stond aan het hoofd der tweede afdeeling, en legerde zich aan de zuidzijde der stad, terwijl de generaal VERE, die de Engelsche hulp-troepen kommandeerde, zich aan de westzijde der stad langs de *Maas* nedersloeg, en aldaar ook eene brug over de rivier liet leggen. Eene menigte schepen, uit *Holland* aangekomen, bragten eenen aanzienlijken voorraad van kriegsbehoeften en levensmiddelen voor het leger mede.

Het leger van den aartshertog ALBERTUS, onder de bevelen van den Admirant, was het leger der Staten, van de stad *Thienen* af, langzaam gevolgd, in de hoop verkeerende, om, bij eene naauwe insluiting, de stad te kunnen

ontzetten. Prins MAURITS, zulks wel voorziende, besloot zijn leger ver uit elkander en zoo ruim mogelijk te verschanzen. Elke der drie legerafdeelingen werd afzonderlijk verschanst, en besloeg een terrein zoo groot als de stad zelve. Deze verschansingen werden bezet met nog tusschen de zestig en zeventig redouten, op een geweeschot van elkander opgeworpen, welke, met grof geschut beplant, als kasteelen en torens, rondom de stad, boven de veldverschansingen uitstaken. De circumvallatie van het geheel bedroeg, van het Oosten over het Zuiden tot het Westen, meer dan $1\frac{3}{4}$ uurgans in den omtrek; terwijl, op den regter Maasoever, van de eene brug tot de andere, eene verschansing was aangelegd, die bijna eene mijl in de lengte besloeg.

Nog was dit werk niet geheel voltooid, of de bezetting der stad was reeds verplicht de halve maan, welke zij op den regter oever der *Maas* bezet had, te verlaten. Hierna werd door de belegeraars zulk eene sterke omgraving om dezelve gemaakt, als men nimmer te voren gezien had, met eene gracht, anderhalve spies diep en met strijkwerken bezet, die juist op elkander kwamen.

Algemeen wordt door de schrijvers van dien tijd erkend, dat de krijgsverrigtingen juist en vaardig, en de verschansingen om de stad voortreffelijk verdienen genoemd te worden. Buiten het bereik van het geschut opende men de loopgraven, die allen slangsgewijze liepen en zich naar de stad in vele grachten verdeelden, zoo diep, dat de opgeworpene aarde eenen man volkomen bedekte, die uit de vesting niet konde bemerkt worden. De loopgraven waren zoo breed, dat er een wagen kon doorrijden, om de belegeraars te geleiden tot die plaatsen, waar het geschut hooger moest geplant worden. Door deze loopgraven had men ook eenen toegang tot de bedekte gangen, die gemaakt waren om tot aan de

wallen en grachten der vesting te komen, waaruit de gravers hunne mijnen begonnen, en daarmede zoo voorspoedig vorderden, dat alle deze verrigtingen, welke voor de stad plaats hadden, eene wezenlijke oefenschool voor het krijgswezen van dien tijd konden genoemd worden. De geleerde geschiedschrijver van **METEREN**, die zelf dit beleg heeft bijgewoond, zegt hiervan: » Dit hebben wy zelfs, met grote verwondering, voor de stad *Grave* gezien, en den derden van *Herfstmaand* in die bedekte wegen geweest, die toen wel twaalf gebinten, gelyk zy 't noemen, gevorderd was tegen een bolwerk in 't oosten, gelyk zy ook van de andere wyken genaderd waren tot aan de gragten, daar ook stellingen der verscheide schietschanssen waren, op welke twee, drie of meer stukken stonden, die gedurig schoten in en op de stad, of op die plaatzen daarvan eenige tegenweer gedaan werd, of beletzels aan de gravers geschiede." (1) Door middel van zoodanige werken, had men reeds den 22 Julij zich zonder eenig verlies meester gemaakt van de halve maan vóór de vesting, waarvan wij reeds gesproken hebben. Men had tegen dezelve eene batterij van zes stukken gerigt, waarmede zij zoo hevig werd bestookt, dat de bezetting onder angst en schrik deze stelling verliet en naar de stad vlugtte.

De bezetting der stad stond te dien tijde onder het bevel van den Spaanschen Gouverneur, don **ANTONIO GONZALES**, een wel geoefend krijgsman; doch daar men reeds aanvankelijk voor een zwaar beleg had gevreesd, kwam ook de vermaarde krijgskundige, don **INIGO DOTAJOLA**, met eenige vaandelen Italianen en Duitschers, welke laatsten onder bevel stonden van **GALLAYS**, Luitenant van den Kolonel **TYSSINE** in de

(1) Van **METEREN**, 8 deel, pag 169.

vesting, ter versterking van het garnizoen. Dit werd toen gezamenlijk op ruim vijftien honderd man geschat, behalve drie of vier honderd weerbare mannen der burgerij. Intusschen was de stad van allerlei krijgsvorraad en leeftogt ruim voorzien. (1)

Den 8 Augustus deed de bezetting eenen uitval op de loopgraven van graaf WILLEM van *Nassau*. Het gevecht hield wel één uur aan, waarna men de vesting weder binnen trok met een verlies van dertien man. De vijand had bij deze gelegenheid alleen dertig gesneuvelden. De lang verwachte hoop op ontzet werd tot algemeen genoeg meer verlevendigd, toen men den 10 Augustus de tijding bekam, dat de Admirant van *Arragon* met zijn leger in den lande van *Cuyk* gekomen, en eindelijk te *Groot-Linden* gelegerd was, alwaar hij eene brug over de *Maas* had geslagen, ten einde op eene meer gemakkelijke wijze leeftogt te bekomen. Prins MAURITS nam toen, daar hij zich van weerszijden bestookt zag, alle voorzorgen, om zijn leger derwijze te verschansen, dat hij voor alle afbreuk van wege den Admirant eenigzins beveiligd was. Opgetogen van blijdschap, gaven de belegerden dikwerf seinschoten en andere vuurtekenen; die door hunne broeders telkens beantwoord werden. Den 13 deed men andermaal eenen sterken uitval op de werken van graaf WILLEM, die wel gelukte, en ten zelfden dage deed de Admirant eenen aanval op 's Prinsen legerafdeeling, doch zonder vrucht; want door het geweldig

(1) Dit is volgens het gevoelen van van MEEREN, schoon de kardinaal BENTIVOGLIO ons meldt, echter op minderen grond, dat de troepen der bezetting, schoon uit onderscheidenen landaard bestaande, goed waren; maar niet voorzien van hetgene men ter verdediging noodig had. Zie hierover verder: LE CLERCQ, geschied. der vereenigde Ned. 1 d. pag. 521.

schieten van achter de verschansingen, zag hij zich genoodzaakt naar zijne legerplaats terug te keeren. Den 15 deden drie honderd man van het garnizoen een' uitval op de legerafdeeling der Engelschen, en naderden dezen zoo nabij, dat men elkander met de spies kon treffen. De Engelschen verloren hierbij kapitein HERTWICK met zeventien man, terwijl de belegerden vijftig man zoo aan dooden als gekwetsten hadden.

Na twee dagen beproefde GONZALES weder met zeven honderd man eenen aanval op 's vijands werken. De belegerden stelden zich voor, lauweren te zullen plukken; doch de verwachting was ijdel. De Engelschen, op welken men het gemunt had, stelden al hun geschut tegen de Spanjaarden, waardoor deze genoodzaakt werden, zich in allerijl stadwaarts te begeven.

De Admirant plaatste vervolgens zijn leger in eene andere stelling: een aanzienlijk deel legerde zich aan de overzijde der rivier, geen gevecht ontstond hierdoor dan eenige niets beduidende schermutselingen der wachten. Zijn geschut, zonder tegenweer te ontmoeten, ook aan gene zijde der *Maas* gebragt hebbende, beproefde hij om van daar des Prinsen legerplaats te bestoken. Dit geschiedde, doch met weinig vrucht, wijl de naauwlettende Vorst van deze zijde zijn kamp door zware verschansingen en breede aarden wallen deed versterken. Niettemin leed het leger der Staten bij deze gelegenheid een gevoelig verlies, door het sneuvelen van twee bekwame ingenieurs, ANDRIES de ROY en JACOB van den BOSSCHE: inzonderheid stond de eerste in hoog aanzien bij MAURITS, ter zake van zijne uitgebreide kennis in het belegeren van steden. De kapiteins MEERKERKEN, MORGAN en HAMELTON werden gevaarlijk gekwetst, de laatste overleed weinig tijds daarna aan zijne bekomen wonden.

Den 22 daaraanvolgende werd de bevelhebber der Engelsche hulptroepen, de generaal VERE, door de loopgraven gaande, aan den hals gewond: dit ongeval bragt echter onder de zijnen bijna geene verslagenheid te weeg, alzoo hij door de soldaten niet zeer bemind werd. Daar hij verlangde voor eenige dagen zich uit het leger te begeven, werd het bevel over de hulptroepen toevertrouwd aan 's Prinsen broeder FREDERIK HENDRIK. Tot nog toe had de Admirant tot ontzetting der stad niet veel kunnen ondernemen, aangezien het leger der Staten te sterk was verschanst, om hetzelve uit deszelfs stellingen te verdrijven. Hierbij kwam nog het toenemend gebrek aan leeftogt, vermits alles in den omtrek reeds was afgestroopt en verteerd, als mede de wanbetaling, die het krijgsvolk zeer onwillig maakte. Ondanks dit beproefde hij in den nacht van den 21 Augustus met duizend man, onder bevel van den kolonel SPINA, in de verschansing van MAURITS te breken. (1) Door het aanbrengen der noodige gereedschappen werd die aanslag tijdig ontdekt, en zijn leger zoodanig begroet, dat hij met overhaasting werd terug gedreven en al het materieel moest achterlaten. Den volgende nacht was de Admirant met zijn leger opgebroken en daags daarna naar Venlo en vervolgens naar Maastricht vertrokken, schoon hem de Heer van Grobbendonk, Gouverneur van 's Hertogenbosch, te vergeefs had aangezocht, om zijne magt naar Ravenstein te wenden, ten einde aan prins MAURITS den toevoer te beletten, welke hem te scheep uit Holland werd aangebragt.

Hoe wel de belegerden door het vertrek van den Admirant zeer moedeloos waren geworden, stelden zij zich ech-

(1) Le CLERQ, l. d. pag. 522.

ter later met vernieuwden moed te weer. (1) Vele lafhartigen weken nogtans des nachts uit de stad, gaven zich over en verzekerden den belegeraars, dat de bezetting te gering was, om langen tijd weerstand te bieden, schoon het aan krijgsvoorraad in het geheel niet ontbrak, er tevens bijvoegende, dat het mislukken van het ontzet haar den moed geheel had benomen. Om deze desertie te bevorderen, schonk MAURITS aan allen een' geleibrief en eenig reisgeld, waarmede zij naar *Zeeland* of het *Land van Cleef* gingen, ten einde door *Frankrijk* naar hun vaderland terug te keeren. Intusschen hadden de loopgraven de stad bijna bereikt, waardoor de toestand van het garnizoen bedenkelijk en de hoop, om de plaats te behouden, geheel vernietigd werd. (2) Op den 5 September bemagtigden de Engelschen, onder het beleid van den kolonel SURTON, de halve maan der vesting, even buiten het bolwerk van den beer liggende. Zij stelden hierop eene batterij tegen de stad en beschoten dezelve allengs heviger, waardoor zelfs eenige huizen, die men zoo veel mogelijk had willen besparen, beschadigd wer-

(1) Zoo ras de hoop op ontzet begon te verdwijnen, had men veiligheidshalve de *Maaspoort* en den *Maasgang* met aarde gevuld. Voorts zag men zich genoodzaakt, met de lederen brandemmers der stad, alom water aan te brengen, om de gloeiende kogels en vuurballen te blusschen, welke door de belegeraars in menigte in de vesting werden geworpen. Zie de stads rekening van den jare 1603.

(2) Prins MAURITS ontving den 4 September in zijn leger vóór *Grave* een gezantschap van den Sultan van *Achem* op *Sumatra*. Met een talrijk gevolg werd hij naar 's Prinsens tent geleid, alwaar hij door Z. H. met de meeste minzaamheid werd ontvangen. Zie over dit onthaal breedvoeriger bij van NITAREN, 8 d. pag. 141 en verv.

den. Na twee dagen vielen de belegeraars op de halve maan vóór de *Bruggpoort*, welke zij met geweld innamen; doch weder moesten verlaten, wijl men zich niet behoorlijk in dezelve konde dekken. Bij deze gelegenheid ontstond aldaar een gevecht, waarbij de belegeraars twee kapiteins, DU PUIS en VISE, en den luitenant van SCRIDOS benevens een aantal soldaten verloren. Op dezen tijd deed men uit de stad, naar de zijde der Engelschen, eenen hevigen uitval aan den steenen beer: de kapitein CHARLES MORGAN verdedigde zich hier met de zijnen met eenen onwankelbaren moed; doch gekwetst wordende werd hij van zijn volk schandelijk verlaten. Toen echter de belegerden hem naar de stad wilden voeren, kwam ter goeder ure kapitein RICHART, welke zijnen makker bevrijdde, en de belegerden noodzaakte naar de vesting terug te trekken. Dit was de laatste uitval, welke de bezetting tijdens dit beleg gedaan heeft. Deze uitvallen, schoon zij tot het behoud der vesting eigenlijk niets hebben bijgedragen, geschieden nogtans met beleid en omzigtigheid: de troepen des Prinsen werden hierdoor sterk afgemat en in hunne voornemens, om stoutmoediger plannen te wagen, ongemeen verhinderd. Doch hoe het ook ware, aan het behoud der vesting viel niet meer te denken; nauwelijks de helft der bezetting was nog in staat zich te verdedigen, ongerekend de zucht tot desertie, die dagelijks toenam en door MAURITS nog aanhoudend werd begunstigd. Reeds den 14 September had de bezetting, uit gebrek aan manschap, alle hare buitenwerken naar de zijde van prins MAURITS moeten verlaten, waarna de belegeraars langs twee bedekte wegen tot in de binnenschans waren gekomen. Ook had men dienzelfden dag, niet zonder eenig verlies, den wal bereikt van een der bolwerken aan de Maaszijde. De Gouverneur liet nu, door middel van

vuur en licht op den toren, den benaauwden toestand, waarin de stad zich bevond, aan de naburige plaatsen te kennen geven, in de hoop, dat er nog eenige hulptroepen tot ontzet zouden komen opdagen, doch te vergeefs!

Daar het nu meer zeker dan waarschijnlijk was, dat de overige bedekte wegen binnen weinige dagen reeds de wallen der vesting zouden bereikt hebben, en het garnizoen niet meer toereikend was, op alle bedreigde punten weerstand te bieden, besloot de Gouverneur een goed verdrag met MAURITS aan te gaan. De Prins was hiertoe te meer geneigd, daar hij bemerkte, dat het water der rivier zeer begon te wassen, en bij eene eventuele overstrooming zoude hetzelfde in de begravingen, loopgraven enz. zeer veel gehinderd en welligt dezelve grootendeels vernield hebben. De heer SILDNITZKY werd te dien einde naar de vesting gezonden, om met den Gouverneur in onderhandeling te treden. Spoedig daarop zond GONZALES eenige afgevaardigden aan den Prins, welke van zijne zijde eenige gijzelaars binnen de vesting liet. Na lang beraad werd den 19 Sept. van weerszijden een verdrag goedgekeurd, hetwelk wij hier, zoo als het bij van ALEN bl. 242 voorkomt, in deszelfs geheel zullen laten volgen.

*Articelen, geaccordeerd aan den
Gouverneur, Officieren ende gemeene
soldaten der stad Grave.*

I.

Eerstelyk, dat den Gouverneur, Capiteynen, Officieren ende soldaten, soo te voet als te paerde, met alle de sieken daaronder getelt, uyt de stadt sullen vertrecken, met hunne paerden, wapenen, huysraedt ende bagagien, vliegende vaendels, slaende trommels, brandende lonten ende kogels in den mont.

II.

Ende omdat sy des te bequaemlyker sonden mogen ver-

voeren hun bagagien, sieken ende gequetsten, syne Excellentie sal hun doen hebben hondert en vyftig wagens van hier tot *Diest*.

III.

Dat sy alhier sullen laten twee Capiteynen als gyzelaars, tot verzekeringe van de voorschreve wagens, paerden ende wagenlieden, tot hun wederkomste.

IV.

Dat syn Excellentie hun geven sal pasport ende convey, omme sekerlyk te passeren tot voorn. stede van *Diest*.

V.

Dat de soldaten, die deze stadt gediend hebben, sullen genieten 't effect van dit tractaat, gelyk andere soldaten van het voorn. guarnisoen.

VI.

Dat alle gevangens van wedersyden los gelaten sullen worden, van wat conditie of qualiteit die ook souden moogen weesen, mits betalende hun costen.

VII.

Dat de Officiers van den Coninck, soo van de oorloge als van de penne, vry sullen mogen vertrekken met hun bagagien gelyk het guarnisoen. Aen degeenen, die de trouwen niet en sullen kunnen volgen, wordt toegelaaten, dat sy eenigen dagen als nog in de stadt sullen mogen blyven, ende vertrekkende sullen hun scheepen beschikt worden tot *Maesricht*, mits stellende cautie ende borge voor de voorschreve scheepen.

VIII.

Dat de Officieren van vivres, ammunitie van oorloge ende geschut ghouden sullen wezen over te leveren de voors. vivres, ammunitien ende geschut in handen van de Commissarissen, die aldaar van deser zyden gesonden sullen worden om deselve te ontfangen, sonder yet te verminderen ofte verderven, by poene van desen tractate te wesen nul.

IX.

Dat den voors. Gouverneur sal beloven de hant daeraen te houden by hunne Hoogheden, dat 't geene die van de Magistraet ende burgers der voorn. stede geleent hebben aan den voors. Gouverneur, Capiteynen ende soldaten, hun met ten eersten sal worden gerembourseert.

X.

Dat den voors. Gouverneur, Capiteynen, Officieren ende soldaten op morgen sullen vertrekken, ende by soo verre sy morgen niet en willen vertrekken, den voors. Gouverneur sal binnen 't Casteel ende het bollewerk achter het Casteel laten komen twee honderd mannen, die syn Excellentie aldaer sal senden.

Gedaen in 't leger vóór de *Grave*, den negentienden September 1602.

geteekent MAURICE de *Nassau*. —

Inmiddels had het bestuur, namens de burgerij, ook eenige punten van overeenkomst aan den Prins ter goedkeuring doen overhandigen. Deze zond dit verdrag met deszelfs apostillen op denzelfden dag aan den Magistraat terug. Dit stuk was van den volgenden inhoud:

Poincten ende Articulen van reconciliatie der stadt Grave met syn Excellentie, Graef MAURITS van Nassau, pandheer deser stadt.

I.

In den eersten, vergeetendheyt ende pardon van alle gepasseerde saeken, invoegen of die nooyt geschiet en waaren, soo wel in 't respect van syn voorn. Excellentie ende de voors. geunieerde staten, als in 't respect van de burgeren ende ingesetenen deser stadt, soo wel die Syne Excellentie accordeert dit verzoek. uyt de voors. stadt mogen vertroocken syn geweest, als die daer inne syn gebleven, ende dat in het punt der religie, administratie van

officie, policie ende andersints egeene saken uytgescheyden, sonder dat imant ter saake van dien eenig verhaal sal hebben, ofte tot eenig verwyte staen. Ende dat oversulx syne, voorn. Excellentie, in de qualiteit als boven, alle burgeren ende ingesetenen, soo geestelyke als wereltlyke persoonen, indifferentelyk in syne genadige sauvegarde zal nemen, dezelve als hunnen parrheer in alle soetigheydt ende goedertierentheyte tracterende.

II.

Item, confirmatie ende continuatie der stads privilegien in alinger voegen, als die van de stadt, voordato van deze troublen, ende daerna by het leven van loffelicker memorie den prince van *Orangie*, vader van syn Excellentie ende parrheer deser stadt genooten ende gebruykt hebben.

Accordeert dit versoeck van gelyke.

De remonstranten sulen sonder recherche in alle billickheyt desen aengaende worden getraceert, als andreingesetenen der vereenigde *Nederlanden*.

III.

Item, dat alle geestelyke persoonen, soo mans als vrouwen, egeene uytgescheyden, ook catholique burgeren ende ingesetenen, sullen blyven in de exercitie van de catholicque religie, sonder verwyte van imanden, levende in alle stilligheyt, ende dat hun daertoe sal worde verleent de kercke van den nieuwe *Bagynhoff St. MARIE* Graef, ten einde het matrimonium ende het doopsel onder den Catholicquen niet en mach worden wegbgenoomen.

IV.

Item, dat de alde en nieuwe *Bagynen*, ook de *Cruysbroeders van St. Agatha* clooster, mogen blyven wonen in hun cloosteren, ende aldaar leven in alle stilligheyt, sonder be-

Ad idem op
het voorgaan-
de articul.

Syn Excel-
lentie accor-
deert dit ver-
zoek, mits dat
het geschiede
met behoir-
lycke kennisse
van den Gou-
verneur ende
magistraat
der stadt.

croon ofte bestooringe van ymanden, mits de-
selve genietende hunne incomsten, soo patrimo-
niale als hercomende vande cloosters, sonder
deselve te annoteren ofte in arrest te nemen,
onder wat dexsel 't selve soude mogen geschie-
den, 't welk insgelycx sal worden geaccordeert
alle andere geestelykheyt van beyde de capitte-
len binnen dese stadt, dewelke hunne residen-
tie alhier sullen willen houden, daaronder ook
begrepen sal wesen den pastoor derzelve stadt,
onlancx hier gecoomen.

V.

Item, soo de burgers deser stadt grootelycx
ten aghteren syn aen verscheyde companien
van desen guarnisoene alreede vertrocken, en
alhier nog guarnisoen houdende, sal denselven
geaccordeert blyven den tydt van ses maen-
den na dato dezes, om deselve buyten de geu-
nieerde provincien, onder de gehoorsaemheyt
van de Erts-hertogen van *Oostenryk*, te mogen
vervolgen ende wederom binnen dese stadt te
keeren, sonder daertoe pasport te derven eys-
schen, ende soo imant daertoe meerder tydt
behoefde, sal daertoe eysschen particulier pas-
port van den Gouverneur deser stadt, daertoe
by syn Excellentie te stellen, 't welke ook sal
worden toegelaaten den Officieren van ontfanck,
omme hunne rekeninge te hove te gaen doen
ende hare affairen te liquideren.

VI.

Item, sal een iegelyk, soo geestelyk als werelt-
lyk toegelaaten worden, die na het sluyten van
desen tractaat hun sullen willen vertrecken uyt
deser stadt, ende elders hunne residentie nee-
men 't selve te mogen doen binnen de drie
naestcomende jaeren, wanneer hun sulx goet-
duncken en gelieven sal met hunne familie ende

Syn Excellentie accordeert dit verzoek.

Sullen hun hebben te reguleeren naer d'ordre der Heeren Generaele Staten, die op alles met redelykheyt ende billickheyt sullicketten.

goederen, geene uytgescheyden, sonder dat imant hun daerin sal mogen doen eenigh impediment ofte beletsel, ende sonder dat hun ook van noode sal wesen eenige pasport als alleenlyk dit tractaat. Ende sullen diegeenen, die hun sullen willen vertrekken ende begeven metter woenten platte lande ofte in neutraale plaatsen, vryelyk ende onbecommert van imanden wederkeeren binnen deser stadt, omme hunne goederen ruerlyke ende onruerlyke te regeren, ende daervan te disponeren ofte veralieneren soo hunne raedt gedragen sal, ofte alsulcke goederen te doen regeren, ontfangen ende administreeren door alsoodanige rentmeesters ofte facteurs, als sy daertoe sullen stellen.

VII.

Item, soo dese stadt is frontier ende gebuer van den lande *Cleve* ende *Ravesteyn* tot op dér stads grachten, alwaer de hollandsche imposten geen plaats en grypen, ende dat daeromme de voorn. Hollandsche imposten binnen deser stadt niet en connen geheven worden, sonder de apparente depopulatie derselver stadt, principalyk in dese tyden, dat de burgers door overvallinge van onverdraegelyck guarnisoen ende groote devastatie van de edificien ende huysen derselver, door het tegenwoordigh langdurigh beleg, soo sal syn voorn. Excellentie believen, dese voors. geruineerde ende gedesespereerde gemeente, tyde deser oorloge ende principalyken soo lange sy frontier sullen wesen, te exemteren ende vry te laten van den voorn. generaele middelen ofte Hollandsche imposten, omme de voorn. gemeente eenigen voet te geven, hunne residentie binnen deser stadt te continueeren.

VIII.

Tot welken eynde syn Excellentie sal gelieven

Hierop sal gelet ende gedaen worden, na dat bevonden sal worden te behooren.

Ad idem als op 't voorgaende article.

Syn Excellentie accordeert dit verzoek.

Sullen geëxhibeert worden die octroyen, om daerop gelet ende gedaente worden naer behoren.

het guarnisoen, soo te voet als te paerde, te doemlogeren ende accomoderen, volgens de ordonancie van *Hollandt*, in ledige plaetsen gemackt ofte nogh te maeken op de stads vesten ofte elders, sonder ofte tot minste quetsinge der voors. arme borgeryen: aangesien tot nogh toe alle officiers ende het meestendeel van den guaruisoene syn gelogeert ende in service onderhouden geweest tot costen van den Hove, die daerover in veertien jaeren herwaerts hebben costen gedaen tot over de tweemasehondert duysent gulden, in 't aensien van de kleine capaciteyt ende vermogen deser schaamsle Gemeynthe.

IX.

Item, dat in 't regard van den uytterlyke armoede, ruyne ende onverwinnelyke schade deser gemeynthe, geene ingesetenen van de geu니어de provincien, van wat qualiteit ofte conditie die mogen syn, pretenderende eenige personele schulden ofte actien op 't Corpus van de stadt of particuliere borgers, hunne actien niet en sullen mogen in het werk stellen binnen den tyd van twee naestcomende jaeren.

X.

In dit accoord sullen mede syn begrepen, diegeene, die in dienst van de stadt ende andersints om particuliere affairen syn buyten deser stadt, om weder te mogen keeren binnen den voorn. tyd.

XI.

Item, de hoven uytter stadsgrachten aengevult, daervan synde octroy van den Hove ofte andere vestinge na deser stads rechten, sullen blyven aan hunne proprietarissen.

Aldus gedaen in 't leger vóór de *Grave*, den 19 September 1602.

was geteekent: MAURICE de *Nassauw*.

Tot aandenken van de merkwaardige belegering dezer gewigtige vesting, als mede tot eene altijddurende vermelding van het beleid en de dapperheid van prins MAURITS, werden er in hetzelfde jaar een viertal gedenkpenningen geslagen, die ons bij G. van LOON op de volgende wijze beschreven worden: (1)

De eerste, een legpenning ter grootte van een' gulden, verbeeldt op de voorzyde het leger van MENDOZA by *Tienen*, houdende zich, onaangezien MAURITS met de Staatsche krijgsmagt hem zeer dicht genaderd was, achter zyne verschansingen verschoolen.

Op de keerzyde is de stad *Graaf* mitsgaders het zeer sterk daarvoor beschanste leger van MAURITS, en in het verschiet dat van MENDOZA verbeeld. Beyde de randen zijn omzoomd met deze latijnsche dichtregelen:

QUI DEUS AD THENAS LATITANTEM TERRUIT
HOSTEM,
HIC DEUS AURIACIS EREPTAM REDDIDIT URBEM.
1602.

Dezelfde God, die den verschuytenden vyand by Tienen verbaasde, heeft aan die van Oranje de voorheen ontnoome stad wedergegeven.

1602.

Op den tweeden, (2) zijnde ter grootte van een drieguldenstuk, ziet men een' man, door middel van eenen langen balk, rustende op eene schraag, een' zeer zwaren molensteen met kleyne moeite opligten, waarop het volgende omschrift zinspeelt:

(1) Nederlandsche Historie-penningen, 6 b pag. 569.

(2) Zie pag. 23 van dit deel.

ARS GRAVE TOLLIT ONUS.

De konst ligt het zwaarwigtige.

Het latijnsche woord *Grave*, *zwaar*, heeft zyne zinspeeling op de sterke stad *Grave*, die de krygskunde van MAURITS, na een zwaar beleg van twee maanden, had gewonnen. Op den voorgrond staat het wapenschild der staaten van *Utrecht*, tot bewys dat de penning aldaar en op hun bevel gemaakt is, waarom ook daarnevens staat:

ORDINES TRAJECTI.

Staten van Utrecht.

En dewyl Graaf MAURITS de stad *Graaf*, die op de keerzyde in 't verschiet verbeeld is, niet min door de spade als den degen had gewonnen, door zyn leger zoodanig naar de kunst te beschansen, dat MENDOZA hem daarin niet durfde aantasten: zoo staat op dezelfde zyde eene gelaurierde spade, hoedaanige de landlieden een *Graaf* noemen, als het zinnebeeld der gewonne stad *Graaf*, binnen dit omschrift verbeeld:

INDUSTRIA ET LABORE. СІДІСІІ.

Door schranderheid en arbeyd. 1602.

De derde, zynde een legpenning, ter grootte van een' gulden, heeft dezelfde verbeeldingen en omschriften, als de bovengenoemde.

De laatste, die mede een legpenning is, ter grootte van een' gulden, vertoont op de voorzyde eenen jaager, die, reeds eenen haas gevangen hebbende, met zyne honden eenen tweeden vervolgt, en wiens valk, omhoog reeds eene prooi in de klauwen hebbende, nog andere vogels naazet; zinspeelende op 't verdeedigen van het voorheen verkreegen *Oostende* en het winnen van de sterke stad *Graaf*; want het omschrift luydt aldus:

PARTA TENENS, NON PARTA SEQUOR.

Het bejaagde houd ik vast, en 't niet bejaagde vervolg ik.

Dat hier op de steden *Oostende* en de *Graaf* wordt gezinspeeld, blykt uyt dit buytenste randschrift der keerzyde

GRAVATE LICET, TROPHÆA OSTENDAM DUPLA.

*Ik zal dubbelde zeegetekens, hoewel met moeite (verkreger),
vertoonen.*

Zijnde het grootste gedeelte van het woord *Gravate* en het geheele *Ostendam* daarom met eene grootere letter uytgedrukt. Rondom het Zeelandsche wapenschild staat verder dit kantschrift:

CALCULI CAMERÆ RATIONUM ZELANDIÆ.

Legpenningen van de rekenkamer van Zeeland.

Eene fraaije afbeelding van dit merkwaardig beleg werd in den jare 1604 door zeker' persoon, met name **FLOBIUS BALTHAZAR**, op geel satijn gedrukt. Hij zond dit tafereel aan den Magistraat dezer stad ten geschenke, en deze schonk hem tot eene belooning vijftien gulden en zes stuivers. Dit tafereel is echter ten raadhuize niet meer aanwezig; waarschijnlijk is hetzelfde in de verwarringen, bij latere belegeringen ontstaan, te loor geraakt (1).

De stad werd alzoo, na een beleg van ruim twee maanden, wederom in de magt der Staten gesteld (2). De be-

(1) Zie de Stedelijke rekening van 1604.

(2) De beschrijving dezer belegering is hier, wat de hoofdzakelijk betreft, grootendeels naar die van van **METEREN** gevolgd geworden. Deze heeft toch, boven andere schijveren van dien tijd, dezelve het breedvoerigst aangetoond, te meer, daar hij dezelve, hoewel niet uit een krijgskundig oogpunt, toch zeker met veel belangstelling ging bezigtigen. De geleerde

velhebber GONZALEZ beloofde den Prins des anderen daags met zijne bezetting te zullen uitrukken, in plaats van de hierboven vermelde twee honderd man in te nemen, hoewel allen nog niet tot het vertrek gereed waren. Het was den 20 September, dat het Spaansche garnizoen onze stad verliet: het telde nog ongeveer acht honderd gezonden en vier honderd gekwetsten, hebbende alzoo tijdens het beleg een verlies van drie honderd man geleden. Maar ook aan de zijde der belegeraars had men veel te betreuren: het leger der Engelschen alleen telde wel vier honderd dooden, benevens een aanzienlijk getal gewonden. Deze laatsten werden alom naar gasthuizen en hospitalen gezonden. Eene kwaadaardige ziekte, niet veel beter dan de pest, was onder hen uitgebroken, welke eene menigte ten grave sleepte.

BOSSCHA prijst de lezing van VAN NETEREN over dit onderwerp bijzonder aan. (Neerland's heldendaden, enz. l d pag 389)

